

Azərbaycan mühacir ədəbiyyatı zəngin tarixi və dərin kökləri ilə seçilir. Orta əsrlərdən başlayaraq bir çox qələm sahibləri vətəndən uzaqda yaşasa da doğma torpağa bağlılıqlarını heç vaxt itirməyiblər. Onların əsərlərində qürbətə acısı, vətən həsrəti və mübarizə ruhu xüsusi yer tutur. Qarşılaşdıqları çətinliklərə baxmayaraq, onlar sözün gücü ilə mübarizə apararaq ədəbiyyatın inkişafına töhfə veriblər. Bu ədəbi yolun görkəmli nümayəndələrindən biri də Əli Tudədir.

Əslən Ərdəbilin Çanaxbulaq kəndindən olan valideynləri - atası Qulu və anası Şahbəyim zamanında Şimali Azərbaycana köç etmişdilər. 1924-cü ilin yanvarında Əli Tudə Bakıda dünyaya göz açdı. Lakin həyat onu erkən yaşlarından sınağa çəkdi - bir yaşında atasını, beş yaşında isə anasını itirdi. Nənəsi Qəribin himayəsində böyüyən Əli Bakıdakı 150 sayılı orta məktəbdə təhsil aldı. Uşaqlıq illərindən sözə, ədəbiyyata böyük maraq göstərirdi. O, Bakı Pionerlər Sarayında Osman Sarıvəllinin rəhbərlik etdiyi ədəbiyyat dərəcəsinin fəal üzvü idi. Cəmi 13 yaş olarkən artıq onun ilk şeirləri Heydər Rzadə imzası ilə "Komunist" və "Yeni yol" qəzetlərində dərc edilmiş, radioda səsləndirilmişdi. 1938-ci ildə isə həmin ədəbiyyat dərəcəsinin nəşr etdiyi almanaxda onun şeirləri yer aldı. Beləcə, Əli Tudənin ədəbi yolu erkən yaşlarından başlanmışdı.

1938-ci ilin amansız repressiya dalğası onun da taleyini kökündən dəyişmişdi.

Hələ orta məktəbin 7-ci sinfində oxuyarkən Cənubi Azərbaycan mənşəli olduğuna görə nənəsi ilə birlikdə İrana sürgün edildi. Təhsil almaq arzusu yarımcıq qaldı, uşaqlıq illəri məhrumiyyətlərlə əvəz olundu. İranda həyat onu ağır sınaqlarla üz-üzə qoydu, təsərrüfat işlərində çalışdı, fəhləlik etdi, gündəlik çörəyi üçün zəhmətə qatlaşdı. Amma bu çətinliklər onun daxili dünyasını sarsıd bilmədi. Ədəbiyyata olan dərin sevgisi, şəxsi mütaliəsi onun yaradıcılıq həvəsini söndürmədi. Əksinə, bu çətin illər onu daha da möhkəmləndirdi, yazıb-yaratmaq ehtirasını daha da alovlandırdı.

1940-cı illər isə Cənubi Azərbaycanda azadlıq mübarizəsinin yüksəldiyi bir dövr idi və gənc şair bu mübarizənin ön sıralarında dayanaraq qələmi ilə savaşı, milli ruhlu şeirləri ilə xalqı istiqlalə səsləyirdi. Onun sözləri yalnız kağız üzərində qalmır, insanları azadlıq uğrunda ayağa qaldırırdı. 1944-cü ildən etibarən "Vətən yolunda" qəzetində Əli Tudə imzası ilə şeir-

Mühacir Fədai Əli Tudə

ləri çap olunmağa başladı. Ardınca Ərdəbildə çıxan "Ziddi-faşist", "Cövdət" qəzetlərində, eləcə də Təbrizin nüfuzlu mətbu orqanlarında - "Azərbaycan", "Şəfəq" məcmuələrində, "Şairlər məclisi" almanaxlarında onun poeziya nümunələri müntəzəm yer alırdı. O, yalnız şair deyildi, həm də si-

nin şah rejimi altında kəndlilərin ağır və üzücü həyatına biganə qala bilmirdi. O, sadə zəhmət adamlarının məhrumiyyətlərində keçən günlərinə acıyırdı, onların ədalətsiz quruluş qarşısında çarəsizliyini dərk edirdi. Bu hisslər onu "Cütçü" şeirini yazmağa vadar etdi. Bu şeirin sətirlərindəki üsankar ruh hiss olunurdu. Şeirdə zəhmətkeş cütçünün çəkdiyi əziyyətdən, tarlalarda alın təri tökərək əkib-becərdiyi məhsulun sonunda ağalar tərəfindən əlindən alınmasından bəhs edilirdi. Tudə açıq şəkildə bildirirdi ki, əgər torpağa alın tərini tökən kəndlilər olmasa şahın məmurları ac qalacaq. Onun fikrincə, zülmə boyun

əymək çıxış yolu deyildi - haqqını tələb etmək, zülmü doğuran sistemi devirmək lazımdır.

...Əgər istəsən ki,

təmin olasan

Torpaqla, məhsulla,

suyla, toxumla,

Xışı at, kotan tap,

nəhəng bir kotan,

Qabaqca ağalığ

qəsrini şumla!

Bu, sadəcə bir şeir deyildi, bu, xalqı oyandıran çağırış bir hayqırtı idi.

1950-ci ilin dekabrında Moskvada təşkil olunan Azərbaycan ədəbiyyatı ongünlüyü Əli Tudənin yaradıcılığı üçün yeni bir səhifə açdı. O, bu tədbirdə iştirak edərkən məşhur rus şairi Pavel Antokolski ilə tanış oldu. Bu görüş sadəcə bir tanışlıq deyildi - Antokolski ilk dəfə Tudənin şeirlərini rus dilinə çevirən şəxs oldu və bununla da onun poeziyasını daha geniş oxucu kütləsinə təqdim etdi. Moskvada yerləşən "Sovetski pisatel" nəşriyyatı tərəfindən gənc şairin üç kitabı rus dilində çap olundu. Əsərlərin tərcüməsi sıradan bir iş deyildi - hər üç kitabda yer alan şeirlər yüksək peşəkarlıqla, orijinal ruhunu qoruyaraq, rusdillə oxucuların asanlıqla anlayacağı şəkildə təqdim olunmuşdu. Beləliklə, Tudənin poetik dünyası artıq təkcə Azərbaycan sərhədləri ilə məhdudlaşmırdı, böyük ədəbiyyat məkanında da özünə layiqli yer qazanmışdı.

Şairin poeziyasında Vətən sevgisi və ayrılıq mövzusu xüsusi yer tutur. Şeirlərində doğma yurdun füsunkar təbiətinə duyduğu valehliyi açıq şəkildə hiss etdirən şair, həmçinin insanın sevgi dünyasını, saf və səmimi hisslərini tərənnüm edən əsərləri ilə də tanınır. Onun yaradıcılığında ana, Vətən, təbiət, məhəbbət, dostluq, birlik və azadlıq kimi ali duyğular xüsusi önəm daşıyır. O, bu mövzulara yalnız yetkin oxucular üçün yazdığı şeirlərdə deyil, həm də uşaqlar üçün qələmə aldığı poetik nümunələrdə geniş yer verib. Əsərlərinin böyük hissəsini şeir və poemalar təşkil etsə də o, yalnız poeziya ilə kifayətlənməyib, nəsr sahəsində də qələmini uğurla sınaayıb. Filologiya elmləri doktoru, professor Mahmud Mehdibəyovanın sözlərinə görə, Əli Tudə təkcə görkəmli şair deyil, eyni zamanda nəsr sahəsində də yüksək peşəkarlıq nümayiş etdirən bir "hekayə ustası"dır.

O, əsərlərində hadisələri, söhbətləri, təbiətin incə gözəlliklərini və doğma yurdun gündəlik həyatını elə dərin həssaslıqla təsvir edir ki, bu sətirlərdən çıxan hisslər yalnız o anları yaşamış insanın duyğuları ola bilər. Bu yazıların altında yatan duyğu, ancaq təcürbə və səmimiyyətlə əldə edilə bilər - bu sadəcə bir yazıçı bacarığı deyil, həyatı olduğu kimi hiss etmək və yaşamaqdır.

Ə.Tudə 1958-ci ildə SSRİ Yazıçılar İttifaqına üzv olmuş, 1960-cı ildən etibarən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin İdarə Heyətinin üzvü kimi fəaliyyət göstərmiş, 1986-cı ildə "Əmək veteranı", 1987-ci ildə isə "Əməkdar incəsənət xadimi" fəxri adı ilə təltif edilmişdir. Bu mükafatlar yalnız onun əsərlərinin və ədəbiyyata verdiyi töhfə deyil, həm də həyatının çətin dövrlərindəki iradəsinin nəticəsidir.

Röya RÜSTÖMLİ,
"Respublika".